

סיכום החומר למבחן הבגרות בהיסטוריה על פי תוכנית הלימודים החדשה

פרק ג – המאבק להקמת מדינת ישראל

הערה:

אין להסתמך רק על חוברת זו, אלא ללמוד את הפרקים המתאימים מהספר ומהמחברת.

**פרק ג' בבחינת הבגרות:
בונים מדינה במזרח התיכון**

פרק שלישי - המאבק לקמת המדינה 1945-1949

עמדת בריטניה וארה"ב בשאלת העקורים:

ביולי 1945, לאחר מלחמת העולם השנייה, התחלף השלטון בבריטניה ומפלגת הלייבור זכתה בבחירות.

הישוב היהודי בישראל פיתח ציפיות לשינוי במדיניות הבריטית ביחס להקמת המדינה היהודית והספר הלבן. לציפיות אלה היו שלושה גורמים:

- (1) חילופי שלטון בבריטניה. מדיניות הספר הלבן גובשה בתקופת שלטונה של המפלגה השמרנית. כעת השלטון בבריטניה התחלף, ובבחירות זכתה מפלגת הלייבור.
- (2) הנחה כי האסון הכבד שפקד את העם היהודי בשואה, ישפיע על החלטותיה של ממשלת המנדט הבריטי לטובת היהודים.
- (3) הנחה כי הסיוע של הישוב היהודי בזמן מלחמת העולם ה-2 לצבא הבריטי, ישפיע גם הוא, על החלטותיה של ממשלת המנדט הבריטי לטובת הישוב היהודי.

בשאלת ארץ ישראל, החליטה ממשלת הלייבור להמשיך במדיניות הספר הלבן, ולהגביל את כמות העולים היהודים ל-1,500 בחודש. למדיניות זו היתה השפעה אדירה על מצבם של הפליטים היהודים שנותרו באירופה לאחר השואה. מרבית הפליטים, שהכניסה לארץ ישראל נאסרה עליהם, נותרו ללא קרובים, רכוש וקורת גג. כמענה לבעיית הפליטים היהודים שנוצרה לאחר המלחמה, הקימו בעלות הברית מחנות עקורים בשטחי גרמניה, אוסטריה ואיטליה, בהם חיו 250,000 יהודים.

נאום בוויין מבטא את עמדת בריטניה ביחס לשאלת המדינה היהודית ובעיית העקורים:

ארנסט בוויין, שהיה שר החוץ הבריטי, נשא נאום בנובמבר 1945 בפרלמנט הבריטי, בו הציג את עיקרי עמדתה של בריטניה בבעיית העקורים באירופה ובשאלת ארץ ישראל לאחר מלחמת העולם השנייה.

1. הפרדה בין שאלת העקורים לבין שאלת ארץ ישראל: בוויין טוען שיש להפריד בין בעיית העקורים היהודים לבין עתידה של ארץ ישראל. בעיית העקורים הנה תוצאה של המשטר הנאצי, ומאחר והמלחמה הסתיימה והמשטר הנאצי חוסל, יש למצוא עבור היהודים פתרון בתוך אירופה ולשלבם מחדש במדינות מוצאם. ארץ ישראל, תוכל לסייע למקצת מן העקורים, אך וודאי שאין היא יכולה לעזור לכולם.

2. **בריטניה מחויבת לדאוג גם לאינטרסים של העם הערבי שיושב בא"י:** מאחר ויש קושי עצום במציאת פתרון שיהיה מוסכם הן על היהודים והן על הערבים, בריטניה חייבת לשתף את העולם הערבי בפתרון בעיית ארץ ישראל.
3. בתגובה לדו"ח הריסון, שנכתב מטעם הממשל האמריקאי, הבריטים מזמינים את האמריקאים להשתתף במציאת פתרון לבעיית העקורים. הבריטים מציעים להקים וועידה אנגלו-אמריקאית שתדון בבעיית הפליטים.
4. עד אשר ימצא פתרון כלשהו בנושא ארץ ישראל והפליטים, הבריטים ממשיכים במדיניות הספר הלבן של 1939. החלטה זו מבטאת לא רק, את הדאגה והמחויבות של הבריטים כלפי הערבים בא"י, אלא גם את האינטרס הבריטי ביחס למאגרי הנפט של העולם הערבי.

ועדת הריסון

בעקבות הידיעות שהגיעו לארה"ב על מצבם של העקורים, הזוועות שעברו במהלך המלחמה, ולחץ שהפעילו יהודים אמריקאים על הממשל כדי שיפעל לטובת העקורים, מינה הנשיא הרי טרומן את ארל הריסון, לעמוד בראש ועדת חקירה שתחקור את מצב הפליטים במחנות העקורים. הוועדה סירה ביותר מ-30 מחנות עקורים, ותיארה את התנאים באותם מחנות, ככאלה שאינם טובים יותר ממחנות הריכוז הנאצים. הדו"ח שחיברה הוועדה העיד על הזעזוע העמוק שעבר על חברה לנוכח מצבם של העקורים וכלל גינוי חריף למדיניות של רשויות הצבא ביחסם אליהם: **"נראה שזולת השמדה של יהודים, אנו נוהגים בהם כפי שנהגו הנאצים"** – בהשוואה מופרזת זו נתנו חברי הוועדה ביטוי להתרשמויותיהם הקשות.

ועדת האריסון קבעה שהפתרון היחיד לבעיית הפליטים הוא עלייתם לארץ ישראל, והמליצה שארה"ב תדרוש מהבריטים להקצות לאלתר מאה אלף רישיונות עלייה, עוד לפני שיימצא הסדר כולל לשאלת א"י. בעקבות ממצאי הוועדה, הוכנסו שינויים של ממש בתנאי החיים של העקורים והגנרל אייזנהאואר, המפקד העליון של הכוחות האמריקניים, הגביר את הפיקוח על מחנות העקורים ודאג לתנאי החיים של הניצולים.

המלצותיה של הוועידה, אותן הגישה לממשלת ארה"ב, היו: אישור מידי של הכנסת 100,000 פליטים לא"י.

וועדה אנגלו-אמריקאית

לאחר שהבריטים סרבו ליישם את המלצותיה של וועידת הריסון, הם הזמינו את ארה"ב להשתתף בוועידה אנגלו-אמריקאית שתדון בבעיית הפליטים. בינואר 1946, הוקמה הוועדה וישבו בה שישה נציגים אמריקאים ושישה נציגים בריטים. הוועידה סיירה במחנות העקורים, וגם הגיעה לארץ ישראל ונפגשה עם יהודים וערבים. המלצותיה של הוועידה היו:

- (1) יש להתיר ל-100,000 פליטים לעלות לארץ ישראל.
 - (2) יש לבטל את חוק הקרקעות שנחקק ב-1940, והגביל את יכולתם של היהודים לרכוש קרקעות בארץ ישראל.
 - (3) יש לדאוג שארץ ישראל לא תהיה מדינה יהודית או מדינה ערבית, מאחר וישנו מתח גדול בין שני העמים. יש להשאיר את השלטון בארץ ישראל בידי הבריטים, עד אשר יימצא פתרון חלופי במסגרת האו"ם.
- ממשלת בריטניה סירבה ליישם את המלצותיה של הוועידה. היהודים ראו בהמלצות הוועידה הישג גדול, ואילו הערבים התנגדו להמלצות.

מאבק היישוב היהודי בשלטונות מנדט הבריטי

רקע

בפרק זה נתאר את מלחמתו של היישוב היהודי במנדט הבריטי, בשלושה תחומים:

- מאבק צבאי
- העפלה
- התיישבות.

במשך כל מלה"ע 2 הבריטים לא ביטלו את **הספר הלבן** מ-1939 שכלל: התחייבות מצד בריטניה להקמת מדינה ערבית תוך 10 שנים; צמצום העלייה היהודית לא"י באופן משמעותי; ואיסור מכירת קרקעות ליהודים ברוב אזורי א"י. כל זאת למרות שהיישוב היהודי בא"י שיתף פעולה עם הבריטים במלחמה נגד גרמניה הנאצית. היישוב היהודי החליט להגיב למדיניות של הבריטים בשלוש דרכים: **מאבק צבאי**, **העפלה והתיישבות**.

המאבק הצבאי

לאחר המלחמה ושואת יהודי אירופה, כאשר הבין היישוב היהודי את המדיניות שהבריטים מתכוונים לנקוט בה הוא החליט לפעול נגד הבריטים. בארץ פעלו שלושה גופים צבאיים - **ההגנה** שהייתה הכוח המגן הרשמי של היישוב היהודי בא"י (כמה עשרות אלפי לוחמים) ושני ארגונים שכונו ה"פורשים" מ"ההגנה" והם: **אצ"ל** (כמה אלפים) שפרש מההגנה ב-1937 כי היה יותר אקטיביסטי (התקפה ולא רק הגנה) וה**לח"י** (כמה מאות) שפרש מהאצ"ל ב-1940 משום שהיה יותר קיצוני מהאצ"ל.

בהוראת בן גוריון הוקמה "**תנועת המרי העברי**" והחל שיתוף פעולה בין שלושת המחתרות. הן לא התאחדו אלא קמה ועדה משותפת שנקראה **ועדת X** שכל המחתרות יהיו כפופות לה וכל פעולה של אחת המחתרות הייתה צריכה לקבל את אישורה של הועדה. תנועת המרי העברי פעלה מראשית נובמבר 1945 ועד סוף יולי 1946 כלומר 10 חודשים.

פעילותיה המרכזיות של "תנועת המרי העברי":

-הפריצה למחנה עתלית - כ-100 אנשי פלמ"ח יצאו מקיבוץ בית אורן פרצו למחנה המעצר בעתלית, השתלטו על המחנה ושחררו 200 מעפילים שהיו כלואים שם, העלו את המעפילים על משאיות לקיבוץ בית אורן בכרמל.

-ליל הרכבות - 50 חוליות פלמ"ח פשטו על מסילות ברזל ברחבי הארץ ופוצצו אותן ב - 150 מקומות. גם אנשי האצ"ל והלח"י פוצצו צומת מסילות ברזל חשוב בלוד.

-פיצוץ תחנות משטרה - פעלה תנועת המרי נגד תחנות משטרה בריטיות ופוצצה אותן.

-התקפת אצ"ל ולח"י על שדות התעופה של הבריטים בארץ, כולל פיצוץ מטוסים שחנו שם.

-ליל הגשרים - כאשר בריטניה סירבה לקבל את המלצות הועדה האנגלו-אמריקאית החליטה תנועת המרי לבצע את אחד המבצעים הגדולים שלה: פיצוץ 11 גשרים, המחברים את א"י עם הארצות השכנות. את הפעולה הזאת עשו חוליות של הפלמ"ח. המטרה הייתה להוכיח לבריטים שלא ישרור שקט בארץ אם שעריה יישארו סגורים.

תגובת הבריטים לפעילותה של "תנועת המרי העברי": "השבת השחורה" יוני 1946 – הבריטים

הגיבו באופן קשה על פעולות תנועת המרי העברי. במבצע שנקרא "מבצע ברודסייד" ובפי היהודים "השבת השחורה", הטילו הבריטים מצור על יישובים רבים שנחשדו כי קיימים בהם בסיסי פלמ"ח, סליקים של נשק או מעפילים. ליישובים נוספים הבריטים פרצו וחיפשו נשק בכל מקום, מאות נעצרו. ידוע במיוחד קיבוץ יגור שבו הבריטים הפכו את הקיבוץ עד אשר מצאו סליק ענק של נשק. 3000 מנהיגי הישוב היהודי וחברי הגנה רבים נעצרו. הבריטים פרצו לבניין הסוכנות בירושלים והחרימו מסמכים.

פיצוץ מלון המלך דוד – במלון המלך דוד בירושלים, היה מרכז המנדט הבריטי. ביולי 46 האצ"ל החדיר

למלון המלך דוד כדי חלב מלאים בחומר נפץ (אנשי האצ"ל התחפשו לעובדי תחזוקה שמביאים הספקה למלון), לפני הפיצוץ האצ"ל הזהיר את הנהלת המלון לפנות את הנמצאים בו. כתוצאה מההתפוצצות נהרס אגף שלם של חמש קומות, נהרגו 25 בריטים ו- 17 יהודים ו- 40 ערבים. הנהגת היישוב וראשי

ההגנה הזדעזעו מהפיצוץ (האצ"ל התבקש לדחות את הפעולה ולא עשה זאת) הבריטים הגיבו בהטלת עוצר על ת"א, חיפוש אחר ראשי המחתרת וחיפוש נשק בקיבוצים.

פירוק תנועת המרי העברי - פיצוץ מלון המלך דוד הביא לפירוקה של תנועת המרי העברי ולסיום שיתוף הפעולה בין המחתרות. החשדנות מצד "ההגנה" כלפי האצ"ל והלח"י גברה. תנועת המרי העברי הוכיחה את כושרה המבצעי והכינה את הישוב לקראת המלחמה בערבים ב-1948. אך הנהגת היישוב ומפקדי ההגנה החליטו להפסיק את שיתוף הפעולה עם המחתרות הקיצוניות.

האצ"ל והלח"י המשיכו בדרך הטרור וביצעו שורה של מבצעים: ניתקו קווי טלפון, התקיפו משרדים בריטים, פגעו במסילות ברזל, החדירו מכוניות תופת, פיצוץ בתי הזיקוק בחיפה, פריצת כלא עכו ע"י האצ"ל ושחרור חברי האצ"ל ולח"י שהיו כלואים שם.

מ-1947 נקטו הבריטים בדרך תגובה חדשה: הוצאות להורג של אנשי האצ"ל ולח"י אלה כונו "עולי הגרדום" כך הוצאו להורג בתליה בכלא עכו למעלה מ-10 אנשים. זה הגביר את השנאה לבריטים.

בתוך הישוב היהודי נוצר ויכוח בין שתי דרכי מאבק:

1. מאבק צמוד - בו דגלו ראשי היישוב וההגנה: לא לנקוט בפעולות טרור והתקפות על הבריטים, צריך לשים דגש על **העפלה והתיישבות** ומאבק מדיני, זאת מתוך הבנה שהיישוב היהודי לא מסוגל להתמודד עם הבריטים במאבק צבאי וכן היישוב היהודי יזכה לתמיכת דעת הקהל העולמית אם ינטוש את דרך הטרור ויתמקד במאבק על ההעפלה והתיישבות.

2. מאבק רצוף - תמכו בו האצ"ל והלח"י: צריך להמשיך בפעולות הטרור נגד הבריטים. להשתמש בכוח צבאי ולפגוע בבריטים בכל מקום בא"י. זאת הדרך היחידה שתביא לתוצאות, כלומר מאבק מזויין. בנוסף המאבק יעלה לבריטים כסף רב בהבאת ציוד וכוחות לארץ ישראל.

המאבק על ההעפלה 1945-1947

"העפלה" - כינוי לעלייה לא חוקית (בלתי לגאלית) של יהודים לארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי. ההעפלה נעשתה בעיקר דרך הים, בספינות משא קטנות וישנות שניסו להגיע לחופי הארץ ולהביא אליה בחשאי פליטים יהודים.

לאחר השואה נשארו ניצולים רבים באירופה במחנות במדינות העקורים והפליטים. אך דווקא לאחר המלחמה פרץ גל אנטישמיות ששטף בעיקר את מזרח אירופה, פרצו פוגרומים במקומות שונים בפולין (פוגרום קילצה), יהודים שניסו לחזור לבתיהם לא יכלו לעשות זאת. מצבם של העקורים היה טרגי - הם איבדו את כל משפחתם בשואה, רצו לעזוב את אירופה ולהגיע לא"י אך שערי הארץ היו סגורים ע"י הבריטים. היישוב היהודי בארץ ראה במפעל העפלה את שיא המאבק נגד הבריטים.

דרישות הישוב היהודי מהבריטים היו:

1. הכרה כי רק ארץ ישראל היא ביתו של העם היהודי.
2. שערי ארץ ישראל חייבים להיפתח לעלייה יהודית.
3. זהו מאבק לאומי להקמת מדינה לעם היהודי.

מהארץ הגיעו למחנות העקורים (=פליטים ניצולי שואה באירופה) שליחים וחיילי הבריגדה היהודית והחלו לארגן את יושבי המחנות לקראת העלייה לא"י. בארץ היה קיים גוף שנקרא "**המוסד לעלייה ב**" (הוקם עוד בסוף שנות השלושים) שטיפל בעלייה הבלתי לגלית (בלתי חוקית).

באירופה לאחר המלחמה והשואה פעל גוף שנקרא "הבריחה" שפעל בשיתוף עם המוסד לעלייה ב' וההגנה. גוף זה ארגן את שיירות הפליטים וכוון אותם לעבר ערי נמל לחופי הים התיכון. הם הובילו את הפליטים, דאגו להם, סיפקו להם תעודות מזוייפות, רכשו אוניות וקברניטים שהיו מוכנים להוביל את המעפילים לא"י.

עשרות אוניות נשלחו לארץ מראשית 1946 (סה"כ 65 אוניות עד הקמת המדינה כ- 40 מהן מאיטליה) על כל אחת מהן מאות מעפילים, הבריטים תפסו את האוניות ושלחו את המעפילים למחנה מעצר בעתלית. כאשר מחנה זה התמלא החלו לשלוח את המעפילים למחנות מעצר בקפריסין, הם הוחזקו שם עד הקמת המדינה. הבריטים הפעילו לחץ על המדינות שלא יתנו לאוניות מעפילים להפליג.

אחת מהפרשיות המפורסמות בתחום ההעפלה הייתה "פרשת אקסודוס" או "יציאת אירופה תש"ז" (שם האונייה) 4,500 מעפילים היו על האונייה שיצאה מחופי צרפת. הצרפתים בלחץ הבריטים אסרו על האונייה להפליג. אנשי המוסד לעלייה ב' הורו לה להפליג. האונייה עלתה על שרטון, כאשר הצליחה להמשיך בהפלגה משחתות בריטיות נצמדו אליה וליוו אותה עד הארץ. סמוך לחופי הארץ התפתח קרב שבו נהרגו 3 מעפילים, עשרות נפצעו והאוניה נגררה לנמל חיפה, המעפילים הועלו על 3 אוניות גירוש והבריטים החליטו להגיב בחומרה והחזירו את האוניות לצרפת. המעפילים סרבו לרדת מהאוניה פתחו בשביתת רעב, הבריטים פינו את האוניות להמבורג שבגרמניה, חזרה למחנות מעצר באזור השליטה הבריטי שבגרמניה. לכל הפרשה הזאת היה הד בינלאומי חזק. כל העולם והיישוב בארץ עקבו אחר המתרחש, אכזריותם של הבריטים עוררה את דעת הקהל העולמית נגדם.

מטרות המאבק על ההעפלה:

1. ל"השתמש" בניצולי השואה והתנהגות הבריטים כלפיהם, להשגת מטרות מדיניות, להראות לעולם את סבלם של ניצולי השואה, את רצונם לעלות לא"י ואת התנהגות הבריטים.
2. מטרה נוספת הייתה להראות את הקשר בין ניצולי השואה ובעיית א"י - הניצולים חייבים למצוא את פתרון בעייתם בא"י. יש לבטל את הספר הלבן ולאפשר עליית הפליטים לארץ.

מארצות המזרח וצפון אפריקה נמשכה **ההעפלה יבשתית** אך בקצב איטי משום שכל תשומת הלב הופנתה לניצולי השואה. מצפון אפריקה יצאו שתי אוניות בלבד, הן נתפסו ע"י הבריטים והמעפילים הועברו למחנות מעצר בקפריסין.

המאבק בתחום ההתיישבות

הקמת נקודות התיישבות חדשות הייתה חלק מהמאבק של היישוב היהודי בשלטון הבריטי עוד משנות השלושים ("חומה ומגדל"). המטרות בתחום זה היו:

I. להגשים את הרעיון הציוני ואת **בנין הבית הלאומי** (חלק מרכזי בבניין הבית הלאומי היה עלייה והתיישבות).

II. **מלחמה בספר הלבן ובחוק הקרקעות** שאסרו רכישת קרקעות במקומות רבים.

III. ההתיישבות תשפיע על **גבולות המדינה בעתיד** - היכן שיהיו יישובים יהודים הגבול יעבור מעבר להם.

שתי דוגמאות בולטות ביותר בנושא המאבק בתחום ההתיישבות היו:

1. **פרשת ביריה** - בתחילת 1945 הוקמה התיישבות ביריה שליד צפת במטרה לחזק את ההתיישבות בגליל העליון, ע"י גרעין של "בני עקיבא". בתחילת 1946, בעקבות פעולת חבלה של תנועת המרי העברי ליד ביריה, עצרו הבריטים וכלאו את כל אנשי ביריה. כוחות בריטים החזיקו בביריה. היישוב העברי החליט להגיב ולא להשאיר את ביריה בידי הבריטים. מאות מבני "תנועת הנוער העובד" עם מתנדבים עלו והשתלטו על ביריה מחדש. הבריטים שלחו צבא שכבש את ביריה ובפעם השנייה המקום נהרס. הוחלט שוב לארגן עלייה המונית של אלפי אנשים לגליל וביריה הוקמה בפעם השלישית. הפעם הבריטים נאלצו לוותר וביריה נשארה בידי היישוב היהודי. ביריה הפכה סמל להתיישבות והמאבק של היישוב היהודי להתיישב בארצו בכל מחיר.

2. **"אחד עשר היישובים"** ראשי היישוב החליטו להעמיד את מפעל ההתיישבות בנגב בראש סדר העדיפויות כדי לטרפד את התוכנית הבריטית לניתוק הנגב מהיישוב היהודי. בערב יום כיפור 1946, בלילה אחד, הוקמו 11 יישובים במתכונת "חומה ומגדל" (כל יישוב מנה כ-30 איש) - שובל, חצרים, נבטים משמר הנגב ועוד. המטרה המרכזית הייתה מדינית - קביעת גבולות המדינה העתידית כך שהנגב יהיה כלול בתחומי המדינה.

העברת שאלת א"י לאו"ם

בפברואר 1947 הודיע שר החוץ בוויין שבריטניה מעבירה את שאלת א"י לאו"ם מכיוון שנכשלה בשיחות עם היהודים והערבים שלא הסכימו לפתרון משותף. האו"ם דרש לקיים דיון בנושא א"י, ושיגר לא"י ועדת חקירה מיוחדת – "ועדת אונסקו"פ".

הועדה ביקרה בארץ, דנה עם ראשי הישוב היהודי וגם ראתה את ההתיישבות היהודית ברחבי הארץ. ראשי הציבור הערבי החרימו באופן רשמי את הועדה. היא הגיעה למסקנות שעומדות שתי אפשרויות לפתרון הסכסוך: האחת הקמת מדינה אחת לשני העמים ושנייה חלוקת הארץ והקמת שתי מדינות נפרדות עם רצועת גדר הכוללת את פירוז המקומות הקדושים בירושלים. נערכה הצבעה ורוב חברי הועדה תמכו בהצעה השנייה לחלוקת א"י.

מדוע מעבירים הבריטים את עניין א"י להכרעת האו"ם ב-1947?

הגורמים לסיום המנדט הבריטי בארץ ישראל נבעו מאינטרסים בריטים בלבד, ללא שום קשר למחשבה כל שהיא על טובתם של היהודים, גם לא אחרי השואה שעברה על העם היהודי.

1. ניסיונותיהם לפשרה בא"י נכשלו (ועדה אנגלו-אמריקנית מוריסון-גריידי וועידת לונדון נכשלו).

2. הם נקלעו לקרע עם האמריקנים בנושא הפתרון של בעיית העקורים באירופה.

3. מצבה הקשה של בריטניה: צבא גדול וכסף רב מושקעים בא"י (לטיפול בהעפלה ובמחתרות), בזמן שהמצב באנגליה קשה ושלטונה באימפריה נחלש, עד שנאלצה להעניק עצמאות לכמה מושבות, ביניהן הודו, באוגוסט 1947.

העברת הנושא לאו"ם הייתה בעייתית מבחינה יהודית משום שנראה היה שרוב המדינות לא יתמכו ברעיון של חלוקת הארץ. בעיקר היו חששות באשר לעמדת ברה"מ.

שלב א': באפריל-מאי 1947 מתכנסת עצרת האו"ם ומחליטה להקים ועדה מיוחדת לבדיקת שאלת א"י: אונסקו"פ. היא הייתה מורכבת מנציגי 11 מדינות.

עמדת ברית המועצות:

נציג ברה"מ גרומיקו הצהיר באו"ם כי ברה"מ תומכת בתוכנית חלוקה בשל הצורך בסיום הסבל של העם היהודי, אשר סבל יותר מכל עם אחר בשואה. הוא טען כי האו"ם אינו יכול להישאר אדיש למצב היהודים, והעובדה כי אף אחת ממדינות מערב-אירופה לא הצליחה לדאוג להגנת היהודים מוכיחה את הצורך במדינה משלהם.

הרוסים תמכו בחלוקת הארץ משום שרצו בהסתלקות הבריטים מהאזור, בכדי שיוכלו להיכנס למזרח-התיכון כחלק מהמאבק של המלחמה הקרה על תחומי השפעה בעולם. ברה"מ העריכה כי היהודים, עם הגישה הסוציאליסטית של מנהיגיהם, יפנו אליהם לתמיכה, ולכן בחרו לעזור לשוב היהודי בשאיפתו לשלום.

ברית המועצות השפיעה על המדינות הגרורות שלה במזרח אירופה לתמוך בתוכנית החלוקה ואף עזרה בשלב מאוחר יותר, כאשר ארה"ב רצתה לנסוג מתוכנית החלוקה. הרוסים השפיעו על צ'כוסלובקיה לספק נשק למדינת ישראל בזמן מלחמת העצמאות, דבר שהטה את הכף לטובת ישראל במלחמה.

כך נוצר ציר ייחודי של ברה"מ וארה"ב התומך בחלוקת א"י מול בריטניה.

מסקנות ועדת אונסקו"פ: רוב הנציגים (8) החליטו שיש לבטל את המנדט ולחלק את הארץ לשתי מדינות עצמאיות, תוך קיום קשר כלכלי ביניהן. למדינה היהודית הוקצו 62% משטח הארץ ולפלסטינאים כל השאר, בעוד ירושלים תישאר בינלאומית. שלושת נציגי המיעוט הציעו מדינה מאוחדת עם אזורים נפרדים.

לאחר דיונים בעניין הקים האו"ם ועדה (ועדת אד-הוק) לצמצם את השטח היהודי ל-55% משטח א"י.

לסיכום:

ועדת אונסקו"פ המליצה לחלק את א"י לשלוש ישויות מדיניות – מדינה יהודית, מדינה ערבית ואזור בינלאומי בסביבות ירושלים בחסות האו"ם. לאחר תיקונים בוועדות האו"ם, המדינה היהודית עמדה לקבל 55 אחוזים מהשטח, המדינה ערבית 43 אחוזים מהשטח והבינלאומי – 2 אחוזים.

הסיבות למסירת שטח כה נרחב למדינה היהודית:

1. השפעה השואה על חברי הוועדה – רובם הגדול השתכנעו שהצדק ההיסטורי מחייב לתת ליהודים לא רק מדינה, אלא מדינה בעלת יכולת קיום מינימלי.
2. המציאות הדמוגרפית החדשה בנגב – הוקמו בנגב עשרות יישובים יהודיים מאז פרוץ מלחמת העולם השנייה והמציאות הזו סיפקה לגיטימיות למסירת הנגב לידי המדינה היהודית, אף על פי שהאוכלוסייה הבדואית בנגב הייתה גדולה בהרבה מהאוכלוסייה היהודית.
3. השפעת החוויות של חברי הוועדה – כמו ועדת האריסון, אונסקו"פ ערכה ביקור בחלק מ"מחנות העקורים" וחבריה הושפעו מאוד ממה שהם ראו ושמעו שם. היו להם גם מפגשים חשובים ומרגשים עם דמויות יהודיות בכירות (כולל אנשי מחתרת), בו בזמן שהערבים חרמו אותם. בנוסף לכך, במהלך ביקורם בארץ, התרחשה הפרשה הדרמטית של ספינת המעפילים "אקסודוס".

שלב ב': עצרת האו"ם מתכנסת בספטמבר 1947 לעצרת בה תידון שאלת א"י. בחודשיים הללו מתנהל מאמץ עצום של התנועה הציונית לשכנע, בעיקר את ארה"ב, לתמוך בהצעת החלוקה. ברה"מ תמכה ללא סייג

בתוכנית החלוקה אך נדרש היה לחץ אמריקני בכדי לשכנע מספיק מדינות לתמוך בתוכנית. רק לאחר לחץ כבד על טרומן מצד נציגים יהודיים בארה"ב (כמו אבא הילל סילבר) מסכימים האמריקנים להפעיל את לחצם וכך ניגשים להצבעה ב-29.11.1947.

ההצבעה באו"מ:

ההצעה העומדת להחלטה: (א) סיום המנדט ופינוי הצבא הבריטי עד 1.8.1948 (ב) חלוקת הארץ לשלושה חלקים: מדינה יהודית, ערבית ושטח בינ"ל בירושלים וסביבתה (יש לדעת באופן כללי את האזורים של כל מדינה). ליהודים 55% מהשטח ולערבים את השאר (ג) איחוד כלכלי בין שתי המדינות.

33 מדינות מצביעות בעד ההחלטה, 13 מתנגדות ו-10 נמנעות. **הצעת החלוקה מתקבלת.**

עמדת המעצמות בהשפעת "המלחמה הקרה":

תמיכת ארצות הברית וברית המועצות בהקמת מדינה יהודית, למרות שהמתיחות החריפה ביניהן בתקופה זו כחלק מן "המלחמה הקרה" - שתי המעצמות תמכו בהחלטה.

"המלחמה הקרה" – עימות גלובלי בין שתי מעצמות – העל, שהתגבשו לאחר מלחמת העולם השנייה - ארה"ב ובריה"מ. העימות התבטא בכל תחומי החיים: פוליטיקה, צבא, כלכלה, תרבות.

העימות בין המעצמות התנהל בשני צירים: התפשטות ובלימה כל אחת מהמעצמות מנסה **להתפשט** ולהפיץ את האידיאולוגיה שלה, ובמקביל **לבלום** את המעצמה השנייה.

שם זה ניתן משום שבמלחמה הקרה, לא היה שימוש בנשק חם, ואין התנגשות צבאית, אך יש הרבה איום – מאבק במישור המדיני והפוליטי.

הסיבות לתמיכת ארצות הברית:

א. **מחויבות לעם היהודי לאחר השואה** ותחושות האשמה בשל חוסר העזרה בזמן המלחמה והשואה, הוכיחו את הצורך במדינה יהודית. ההכרה בצורך הזה חוזקה על ידי פעולות ההעפלה שזכו לסיקור תקשורתי רחב והשפיעו על דעת הקהל בארצות הברית לטובת תמיכה ביהודים-בעיתונות ובקונגרס.

ב. רצון לפתור את בעיית העקורים היהודים בשטח הכיבוש האמריקאי באירופה, אשר שהו במחנות עקורים שמומנו על ידי ארצות הברית.

ג. חשיבותו של הקול היהודי וקול המנהיגים הציונים לממשל האמריקאי, במיוחד בשנת בחירות- הנשיא טרומן היה לפני בחירות.

**זאת למרות התנגדות משרד החוץ אשר היה סבור שהתמיכה תפגע באינטרסים האמריקאים במזרח התיכון.

הסיבות לתמיכת ברית המועצות:

א. במסגרת "המלחמה הקרה": רצונה לדחוק את הבריטים מן המזרח התיכון ולהשיג דריסת רגל במזרח התיכון ולבלום את ארה"ב.

ב. גורם משמעותי בהחלטה של ברית המועצות לתמוך בהקמת מדינה יהודית הייתה השאיפה להשפעה במזרח התיכון עם ראשית עידן "המלחמה הקרה". עד מלחמת העולם השנייה היה המזרח התיכון בדומיננטיות בריטית-צרפתית. עם עיצובו מחדש של המזרח התיכון ופירוק שיטת המנדטים קיוותה ברית המועצות למצוא במדינה היהודית החדשה, שבה הגורם הפוליטי המרכזי היה תנועת הפועלים הסוציאליסטית, בת ברית וכך לבנות לעצמה מעמד במזרח התיכון. בשנים האלה היה לרוסים סיכוי מועט להשגת תמיכתן של ארצות ערב שממשלותיהן היו אנטי-קומוניסטיות וקשריהן עם המערב היו חזקים.

ג. מדיניות של מחויבות כלפי העם היהודי לאחר סבלו הרב לכול אורך הגולה בכלל ובמלחמת העולם השנייה והשואה בפרט.

ד. ברה"מ קיוותה שהיהודים בארץ ישראל יהיו בני-ברית. יהודים רבים בארץ היו סוציאליסטים וחלקם אף קומוניסטים (הקיבוצים).

משמעות ותוצאות:

זו נקודת מפנה בתולדות התנועה הציונית משום שיש כאן החלטה בין-לאומית על מתן מדינה ליהודים.

ההנהגה הציונית תומכת ברעיון למרות הגבולות המגבילים, בשל בעיית הפליטים וההרגשה כי זה המקסימום שניתן להשיג. ברחובות הערים היהודיות חוגגים. הערבים מתנגדים להצעה וכבר למחרת פורצים המאורעות שהן למעשה תחילת מלחמת העצמאות.

החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947

בספטמבר 1947 הגישה הועדה את מסקנותיה. כל חבריה הסכימו שצריך לסיים את המנדט הבריטי בארץ, אבל ביחס לפתרון שאלת ארץ ישראל הועלו שתי הצעות: הצעת "המיעוט" והצעת "הרוב".

ביום כ"ט בנובמבר 1947 התקיימה ההצבעה באו"ם על הצעת הרוב של ועדת אונסקו"פ. באולם המליאה נכחו נציגים של 56 המדינות החברות באו"ם (הנציג של תאילנד נעדר). ההחלטה הייתה צריכה להתקבל ברוב של שני-שליש!

התוצאות: 33 מדינות בעד (כולל ארה"ב וברה"מ); 13 מדינות נגד (כולל 6 מדינות ערביות); 10 מדינות נמנעו (כולל אנגליה).

תוכן ההחלטה:

1. ב-29 בנובמבר 1947 החליט ארגון האומות המאוחדות על סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל. על הבריטים לעזוב את הארץ לא יאוחר מ-1 באוגוסט 1948. נקבעה תקופת מעבר קצרה. בתקופת המעבר תכהן ועדה של נציגי מדינות החברות באו"ם.

2. הוחלט על חלוקת ארץ ישראל המערבית לשתי מדינות, מדינה יהודית ומדינה ערבית.

ארץ-ישראל תחולק לשתי מדינות עצמאיות, יהודית וערבית:

שטח המדינה היהודית יהווה כ- 62% משטח הארץ, והוא יכלול את הנגב, את מישור החוף (מבאר טוביה ועד עכו), את הגליל המזרחי, את עמק יזרעאל, את הגליל התחתון כולל הכינרת.

שטח המדינה הערבית יהווה כ- 38% משטח הארץ, והיא תכלול את הגליל המערבי, חלק מהגליל התחתון ומעמק יזרעאל, הערים נצרת שפרעם ועכו, אזור יהודה ושומרון ורצועת חוף ברוחב של 8 ק"מ מרפיח ועד אשדוד. (ראה מפה).

3. ירושלים תהיה במעמד מיוחד-אזור בינלאומי תחת פיקוחו של האו"ם.

4. יהיה שיתוף פעולה כלכלי, בענייני: מטבע, מכס, תקשורת, תחבורה ומקורות מים בין שלושת הגופים: המדינה היהודית, המדינה הערבית והאו"ם.

5. וועדה מיוחדת ובה חמש מדינות חברות באו"ם תפקח על ביצוע החלטת האו"ם ותעשה את הסידורים הדרושים לכך.

הצעת החלוקה של הארץ, 1947

- יישובים יהודיים שהיו אמורים להיבנות במדינת הארצית.
- המדינה הערבית המוצעת.
- המדינה היהודית המוצעת.
- יישובים וסביבתיהם: אמצות היו להפוך לאזור בעל-אופי.
- גבולות המנדט הבריטי על ארץ ישראל, 1922-1947.

משמעות החלטת האו"ם:

- התנועה הציונית השיגה את הישגה הגדול ביותר-הכרה בינלאומית במדינה יהודית עצמאית בשטחי א"י.
- ההחלטה זרזה את החלטת בריטניה לפנות את א"י-סיום המנדט.
- ההחלטה חזקה את היישוב היהודי לקראת המלחמה המכרעת עם הערבים.

הגורמים שסייעו לקבל את ההחלטה באו"ם:

- * זה היה הניסיון הראשון של האו"ם לפתור בעיה והייתה אופטימיות לגבי יכולתו ומעמדו, הוא הושפע מעמדת המעצמות.
- * דעת הקהל ושיקולי המדינאים בעולם היו תחת השפעת המלחמה ותוצאותיה. חלקם חשו תחושת אשמה על כך שלא עשו דבר למנוע את השואה.
- * כול הניסיונות של ארה"ב ובריטניה לפתרון מוסכם בא"י נכשלו.
- * השפעת המלחמה הקרה-כול מעצמה, מהסיבות שלה תמכה בהצעה.
- * היישוב היהודי-בשלותו, פעולותיו, הנהגתו ודרכי מאבקו תרמו לדימוי החיובי של היישוב העיני העולם.

התגובות להחלטת האו"ם:

תגובת הבריטים

- * בתחום המדיני הם לא נתנו ל"וועדת החמישה"-[ועדת הביצוע](#) לפעול, בטענה שהם עדיין אחראים למצב בארץ. כמו כן, הם המשיכו בסירובם להרשות עלייה חופשית של יהודים לארץ.
- * בתחום הצבאי הם הפריעו ליישוב היהודי להתארגן לשם התגוננות, ולא הפריעו לערבים לפגוע ביהודים.

*בתחום הכלכלי הוציאו הבריטים את ארץ-ישראל [מגוש השטרלינג-הוקפאו](#) הכספים של [הסוכנות היהודית](#), שהיו מופקדים בבנקים באנגליה, ולכן לא ניתן היה לרכוש בהם ציוד צבאי, שהיה דרוש אז לצורכי מלחמת-העצמאות העתידה לפרוץ.

עזיבת הבריטים: שלטון המנדט הבריטי הוא שגרם ו"דאג" ליצירת מצב ה"תוהו-ובוהו" בארץ, אשר שרר בה עד להקמתה של המדינה היהודית. סירובו של השלטון הבריטי להכיר בוועדת הביצוע אשר הוקמה על-ידי או"ם, כדי לפקח על העברה מסודרת של מנגנון השלטון בארץ לידי המוסדות המוכרים של אזרחיה – שלל מוועדת הביצוע יכולת פעולה. מתוך אי רצונו של השלטון הבריטי להכיר במוסדות היישוב היהודי הפקיר עמל של שנים שעשו עובדי המנגנון המנדטורי והביא לידי מסירה בלתי מאורגנת אף באזורים יהודיים טהורים.

ב-14 למאי, לפני עזבו את הארץ, הוריד הנציב העליון הבריטי את הדגל הבריטי בנמל חיפה, ובכך הסתיים המנדט הבריטי בארץ-ישראל.

תגובת היהודים

החלטת עצרת האו"ם התקבלה בשמחה גדולה בארץ ישראל ובעולם היהודי. אלפים יצאו לרקוד ברחובות עם היוודע תוצאות ההצבעה. ההצבעה בכ"ט בנובמבר אפשרה את הגשמת המטרה הציונית העליונה – הקמת מדינה יהודית עצמאית בארץ ישראל.

אנשי התנועה הציונית והיהודים בעולם פעלו כדי לגייס את תמיכתן של המדינות החברות באו"ם. בפרט התמקדו נציגי הציונות בהשגת תמיכתה והשפעתה של ארצות הברית.

הנהגת הישוב, למרות גילויי השמחה, הייתה מודעת ל**בעיות והקשיים שנוצרו בגלל החלטת החלוקה:**

א. דוד בן גוריון הבין כי החלטת האו"ם תגרום תגובה מלחמתית מצד כל צבאות עמי ערב. הוא הבין כי יש להיערך מיידית לקראת מלחמה מול ערביי ישראל ומדינות ערב.

ב. ישובים יהודיים-כ-30 ישובים יהודיים, ובכללם ירושלים והגליל המערבי, לא נכללו במדינה היהודית.

ג. משאבים כלכליים- תחנת הכוח-החשמל- בנהריים ומפעל האשלג-המלח- בצפון ים המלח נותקו מהמדינה היהודית.

ד. גבולות - ארץ ישראל חולקה לשלושה גושים עם מעברים צרים ונפרדים, גבולות ארוכים ומפותלים, בעייתיים מבחינה צבאית וכמעט ללא הרים-על ההרים ישבו הערבים.

ה. אוכלוסיה ערבית - בגבולות המדינה היהודית נותרה גם אוכלוסיה ערבית.

תגובת הפלשתינאים-הערבים תושבי הארץ ונציגי מדינות ערב:

א. הערבים תושבי ארץ ישראל ומדינות ערב דחו לחלוטין את החלטת עצרת האו"ם והכריזו כי יאבקו בכוח ויעשו ככל שביכולתם כדי למנוע את הקמתה של מדינה יהודית.

ב. הליגה הערבית-מדינות ערב- החליטה עוד לפני ההצבעה באו"ם, כי אם יצביע האו"ם בעד תוכנית חלוקה, היא תרכז צבא מתנדבים בגבולות ארץ ישראל. ההחלטה לפלוש לארץ התקבלה מאוחר יותר, לאחר הכרזת העצמאות של היישוב היהודי וכאשר התברר שיד היישוב היהודי על העליונה במאבק נגד ערביי ישראל.

ג. הוועד הערבי העליון- הנהגת ערביי א"י- הכריז על שביתה בת שלושה ימים. למחרת ההצבעה באו"ם התחילה מלחמת העצמאות בהתקפה ערבית על אוטובוס יהודי ליד שדה התעופה לוד בו נהרגו שישה יהודים.

**למחרת ההצבעה באו"ם ב-30 בנובמבר 1947 החל השלב הראשון של מלחמת העצמאות בהתקפות הפלשתינאים (ערביי ישראל) על היהודים.

תקופת המלחמה הראשונה (30.11.1947 - 15.5.1948)

המלחמה בערביי ארץ ישראל ובמתנדבים הערביים.

יחסי הכוחות הצבאיים.

עם פרוץ המלחמה שהו בארץ כ- 100,000 חיילים בריטים. הם הודיעו על כוונתם להתפנות מארץ ישראל עד אמצע מאי 1948 והקפידו שהפינוי יהיה מסודר מאוד והדרגתי. הצבא הבריטי לא היה כוח פעיל במאבק. שני הצדדים הלוחמים נזהרו מלפגוע בו למרות שלעתים הם נקטו בצעדים לטובת הערבים כמו מסירת ציוד ובנייני משטרה, שהיו למעשה מבצרים קשים לכיבוש.

הכוח הערבי - האוכלוסייה הערבית מנתה ערב המלחמה כ- 1,300,000 איש.

אך הכוח הלוחם היה מורכב משני יסודות.

א. כוחות מקומיים שהיו מפוצלים ומונהגים על ידי מפקדים מקומיים, כמו חסן סלאמה וקדר אל חוסייני, במתכונת הכנופיות הערביות מימי מאורעות 1936-1939.

מספר המשרתים בכנופיות לא היה קבוע, לעתים עמד על 10,000 לוחמים, לעתים על 3,000 ולעיתים על 14,000. הם לא פעלו ככוח צבאי קבוע ולא היה להם פיקוד משותף. בנוסף להם נהגו הערבים לגייס ולרכז כוחות גדולים על ידי אזעקת אלפי כפריים על נשקם. בתום הקרב היו הכפריים חוזרים לבתיהם.

ב. כוחות של מתנדבים שהסתננו ארצה. "צבא ההצלה" היה צבא מתנדבים בן

כ-4,000 איש, אשר אורגן בידי הליגה הערבית וקיבל את הכשרתו הצבאית בסוריה,

הם פעלו באזור השומרון, מרכז הארץ ובצפון. אחד ממפקדיו הידועים היה פאוזי קאוקג'י.

בנוסף להם הסתננו ארצה כ- 1,000 "אחים מוסלמים" ממצרים, רובם פעלו לאורך החוף הדרומי של ארץ ישראל. כמו כן הסתננו ארצה קבוצות מתנדבים קטנות, מטעמו של המלך עבדאללה, שהיו למעשה חיילים וקצינים ב"לגיון הערבי", אשר פשטו את מדיהם ויצאו לפעולות יחד עם הכנופיות הערביות. הם מנו כ-300 איש.

יחידות נוספות של ה"לגיון הערבי" שפעלו במסגרת הצבא הבריטי היו פרוסות ברחבי הארץ וניצלו את שהותם כאן כדי למרר את חיי הישוב היהודי.

הכוח היהודי - האוכלוסייה היהודית מנתה ערב המלחמה כ- 630,000 נפש.

עיקר כוחו של הישוב היהודי היה מבוסס על ארגון "ההגנה" שמנה כ 50 אלף איש .

הוא כלל את הפלמ"ח, חי"ש (חיל שדה), חי"מ (חיל משמר), וגדנ"ע (גדודי נוער).

אליהם יש לצרף את משטרת הישובים העבריים (נוטרים).

למעשה רק הפלמ"ח וחלק מאנשי חי"ש היוו כוח צבאי מאומן שניתן להפעלה מיידית במשימות שונות. אליהם יש להוסיף כ 3,500 אנשי אצ"ל וכמה מאות אנשי לח"י. כ- 80 אחוז מאנשי ה"הגנה" היה מורכב מאנשי מגן מקומיים בערים הגדולות ובהתיישבות העובדת, שאומנו להחזיק בעמדות הגנה .

ארגון ה"הגנה" היה מאורגן בארבע חטיבות: "לבנוני" (אזור חיפה והצפון), "אלכסנדרוני" (אזור מרכז הארץ), "גבעתי" (אזור תל- אביב והדרום), "עציוני" (אזור ירושלים). על ארבע חטיבות אלו נוספה חטיבה חמישית של הפלמ"ח.

ה"הגנה" סבלה ממחסור בציד ובנשק. הבריטים כידוע היקשו מאוד על פעולות הרכש, והגבירו מאוד את חיפושיהם, במיוחד אחרי ה"שבת השחורה".

מהנתונים הללו אנו רואים, שבתחילת המלחמה, למרות ההבדל הגדול במספר האוכלוסין, הפוטנציאל הצבאי של הישוב העברי לא היה רע ביחס לזה של הישוב הערבי. והייתה הערכה שאם לא יקבלו הכוחות הפלשתיניים סיוע מבחוץ ארגון ה"הגנה" יצליח בסופו של דבר להתגבר על המשבר.

שלב א' 30.11.1947 - 3.4.1948 - משבר ארבעת החודשים הראשונים.

מיום פרוץ הקרבות ועד אפריל 1948, הייתה היזמה בידי הערבים. בחודשים אלה ניהלה ה"הגנה, מלחמת מגן בלבד, וזאת משני שיקולים:

א. שיקול מדיני - באותה תקופה, מנהיגי הישוב רצו להוכיח לעולם שהחלטת האו"ם בדבר הקמת מדינה יהודית ניתנת לביצוע למרות התנגדות הערבים ושהיהודים מסוגלים להגן על עצמם ועל אדמתם. לכן היה חשוב להגן על כל ישוב וישוב בארץ, כולל המבודדים ביותר. כך נולדה המדיניות של "שום נסיגה". מדיניות זו כפתה על ה"הגנה" התגוננות סטטית (קבועה), ואילצה את ה"הגנה" לשלוח אספקה לישובים מבודדים דרך שטחים שבידי הערבים.

ב. שיקול צבאי - שיקול נוסף לנקיטת מדיניות זו היה המחסור בנשק. המפקדה הראשית הבינה כי עד שאפשר יהיה להשלים את גיוס האנשים ועד שיגיעו משלוחי נשק הראויים לשמם, אין לעלות על הדעת מתקפה בקנה מידה גדול.

המלחמה על דרכי התחבורה.

קווי התחבורה היו נקודת התורפה של הישוב. בתחילה, נהגו הערבים לפגוע ללא תכנון מוקדם בכלי רכב מזדמנים, אך עד מהרה הם עברו לחסימות צירים, מיקוש דרכים והנחת מערבים בנקודות מתאימות. כפריים מקומיים לאורך צירים ראשיים

(כביש תל-אביב ירושלים, כביש ואדי ערה, כביש עפולה טבריה, הדרך לנגב ועוד),

בסיוע אנשי הכנופיות, גרמו לאבדות רבות ליהודים והקשו מאוד על התנועה החופשית בין הישובים.

רוב המאמץ הצבאי הושקע בקיום הקשר עם הישובים המבודדים. בהתחלה נתנה ההגנה "הבטחה צמודה" למכוניות בודדות, ועד מהרה עברו ל"שיטת השיירות".

בינואר 1948 החלו להופיע ה"סנדביצים", מכוניות משוריינות תוצרת בית, שניסו להביא ציוד ואנשים למקומות נצורים. שיטה זו הוכחה כלא יעילה ואסונות רבים אירעו לשיירות שניסו לפרוץ דרך לישובים הנצורים:

מחלקת הל"ה - משהחלו פגיעות הערבים בתחבורה היהודית, התחילו לנסוע לגוש עציון בשיירות. בדצמבר 1947, שיירה שחזרה מגוש עציון לירושלים הותקפה ועשרה אנשים נפלו בקרב. ב13 לינואר 1948 הותקף הגוש על ידי המון ערבי. במקום התפתח קרב עז והתוקפים נהדפו. פיקוד ההגנה החליט לשלוח תגבורת אל הגוש הנצור. הפעם הוחלט לצאת למסע לילי רגלי ולא בשיירת רכב. ב15 לינואר יצאה מירושלים מחלקה שמנתה 38 לוחמים. בדרך נפצע אחד הלוחמים והוא נאלץ לחזור בליווי של שני חברים. יתר ה-35 יצאו להמשך דרכם. הם לא הגיעו ליעדם,

וכולם נהרגו. על פי עדויות שונות, הותקפה מחלקת הל"ה על ידי אלפי ערביים כ5 ק"מ לפני שהגיעו לגוש עציון.

שיירת נבי דניאל - ב26 במרס 1948 הוחלט לשלוח שיירה גדולה לגוש עציון. השיירה יצאה לדרכה ביום שבת, ותוך שעה הגיע אל הגוש. האספקה פורקה במהירות במטרה לחזור מיד לירושלים, כיוון שהגיעו ידיעות שערביי הסביבה מתכוונים לחסום את דרכה. השיירה איחרה לצאת מגוש עציון, ואיחור זה היה גורלי. היא נתקעה ליד בני דניאל והערבים המטירו עליה אש תופת. אנשי השיירה חולצו לבסוף בהתערבות בריטית אחרי שנהרגו 15 איש.

שיירת חולדה - למרות הכישלון בנבי דניאל, הוחלט שוב לפרוץ את הדרך לירושלים. ב 27 במרס יצאה שיירה בת 30 מכוניות ו 7 משוריינים מחולדה לעבר לטרון ומשם לירושלים. ליד כפר חולדה הערבי נתקעה השיירה בדרך הבוצית והותקפה על ידי ערבי הסביבה. 17 איש נהרגו.

שיירת יחיעם - ב 28 במרס, שניסטה להגיע מנהריה לקיבוץ יחיעם הנצור, נהרגו ארבעים ושישה מלוחמי השיירה לאחר שנתקלו במארב ליד קיבוץ כברי.

שיירת הדסה - שיצאה מירושלים להר הצופים ב 14 באפריל, עלתה על מוקש והותקפה ממארב. שבעים ושבעה רופאים ואנשי מדע יהודים נהרגו.

המלחמה בערים המעורבות.

בירושלים, בחיפה, בטבריה, בצפת ובשכונות הגבול בין יפו לתל-אביב נפתחה ב- 29.11.1947 מערכה על ידי הערבים, שמטרתה הייתה לגרש את היהודים ולהשתלט על שכונות יהודיות. אופי המערכה כלל יריות צלפים, פשיטות, פיצוץ בתים ומכוניות תופת. הערבים העסיקו בריטים שהטמינו מכוניות תופת בשכונות יהודיות. פעולות מוצלחות בהיבט הערבי היו, מכוניות התופת שהרסו את בניין מערכת העיתון "פלסטין פוסט" ופגעו ברחוב בן יהודה בירושלים ובחצר בנייני המוסדות הלאומיים של היישוב בירושלים. פעולות אלה גרמו לעשרות הרוגים, אך היישוב היהודי לא נשבר והשיב לערבים מלחמה. כתוצאה מכך החלו הערבים בעלי האמצעים, לנטוש את הערים בתקווה לשוב אליהן עם הניצחון.

המתקפות על ישובים מבודדים.

בשלב א' של המלחמה ניסו הערבים לכבוש ישובים מבודדים. ברוב המקרים נבחרו ישובים שהיו בלב אזורים ערביים. בינואר 48 הותקף לראשונה גוש עציון. באזור זה היו ארבעה יישובים, כפר עציון, משואות יצחק, עין צורים (ישובים דתיים) ורבדים. כל היישובים שכנו לא רחוק מחברון ובית לחם. בעקבות התקפה זו יצאה מחלקת הל"ה שכל לוחמיה נהרגו. למרות זאת הם הצליחו להדוף את התוקפים. אך ההתקפות העזות נמשכו עד לפילתו הסופית של הגוש.

במהלך החודשים ינואר, פברואר הותקפו גם: קיבוץ יחיעם, טירת צבי, עטרות, הרטוב, נווה יעקוב, סג'רה, נבטים, כפר דרום ועוד. ההתקפות נהדפו, אך היה זה במחיר כבד.

ירושלים במצור.

ירושלים נותקה, לא רק מן השפלה, אלא גם מ-16 היישובים הנמצאים במרחב ירושלים. ביישובים אלה התגוררו כ-2500 נפש, לעומת 100,000 ערבים, שגרו בעשרות הכפרים והערים מסביב לעיר. בחודשי ינואר, פברואר לא הורגש המצור, שכן שיירות הצליחו להגיע לעיר. אך המרס התהדק המצור עקב כישלון השיירות לפרוץ את הדרך לירושלים. ירושלים התארגנה כ"עיר במצור". הונהג בה משטר של קיצוב מדוקדק. בעיקר הייתה קשה בעיית הספקת מ"י שתייה, שכן תחנות השאיבה, שהעלו את המים לבירה, היו בידי הערבים. תושבי ירושלים נאלצו להסתפק במים שנותרו בבארות העיר.

סכום המצב בתום שלב א'.

בחודש מרץ הגיעה המלחמה לנקודת משבר ומצבו של היישוב היהודי החמיר ביותר. עד חודש זה נשארו כמה יישובים בצפון הארץ ובדרומה מנותקים. הם הפכו למעשה למובלעות קטנות בתוך אזורי שבשליטה ערבית. שיטת ההגנה הצמודה לשיירות, גבתה מחיר דמים כבד מאוד. למרות פעולות התגמול הרבות שביצעו היהודים בבסיסי הערבים ובתחבורה שלהם.

מספר ההרוגים היהודים בארץ הגיע לאלף ומאה. ירושלים וסביבותיה היו נתונות לסירוגים במצור, והעיר העתיקה הייתה מנותקת. גוש עציון היה מנותק. מובלעות קטנות של יישובים יהודים בדרום הארץ ובצפונה נותרו חסומות לשבועות רבים.

אין להתפלא , כי לנוכח מצב אסטרטגי עגום זה , החליטה ממשלת ארצות הברית, בראשית מרץ 1948 , לסגת מתוכנית החלוקה ודרשה כינוס דחוף של עצרת האו"ם.

שגרירה באו"ם של ארצות הברית הודיע כי ממשלתו ממליצה על הפסקת הפעולות לחלוקת ארץ ישראל ובמקום זה יש לקבוע משטר נאמנות זמני לארץ ישראל כדי להפסיק את פעולות האיבה ולאפשר לשני הצדדים בסכסוך להגיע להסכם ביניהם.

הודעה זו סיכנה את הלגיטימציה שקיבלה התנועה הציונית בדבר זכותה להקים מדינה יהודית .

שלב ב' (4.4.1948 - 15.5.1948)

נטילת היזמה והכנות למתקפת מדינות ערב.

תוכנית ד'.

נוכח ההתרחשויות בזירה הצבאית והמדינית , הגיע הפיקוד הצבאי והמדיני של הישוב למסקנה שיש לעבור מאסטרטגיה הגנתית לאסטרטגיה התקפית כדי להעביר את היזמה לידי הישוב היהודי. (על מנת להוכיח לארה"ב שאנחנו מסוגלים להגן על עצמנו).

בראשית חודש מרץ 1948 הוכנה במפקדה הארצית של ההגנה תוכנית פעולה, בעלת שני חלקים, שזכתה לכינוי "תוכנית ד".

החלק הראשון , הארגוני- עסק בארגון מחדש של יחידות ההגנה ובמעבר למבנה של חטיבות ופיקודים. נקבע תקן מפורט לחטיבות ולגדודים. המשימה הייתה להגיע עד חודש מאי 1948 למערך של 30 אלף לוחמים חמושים, המאורגנים כצבא סדיר. כל זה כהכנה לקראת פלישה אפשרית של צבאות ערב.

החלק השני, המבצעי- קבע כמשימה את ההשתלטות על כל השטחים שנועדו להיכלל בשטח המדינה העברית, כולל ישובים ערבים שנמצאו בשטח זה, וכן אזורי ההתיישבות היהודית שמחוץ לגבולות המדינה המיועדים.

המערכה על ירושלים.

מבצע נחשון - ב - 5 באפריל 1948 נפתח מבצע נחשון, אשר פתח את סדרת המבצעים הצבאיים היזומים שחוללו את המפנה במלחמה.

מצבה הקריטי של ירושלים הנצורה וכישלון הניסיונות לתמוך בה על ידי השיירות (שסבלו אבדות כבדות), הביאו לצורך לרכז מאמץ לפרוץ דרך לעיר. המבצע נועד להשתלט על הכפרים הערבים החולשים על הדרך לירושלים ולהבטיח את תנועת השיירות לאורך הדרך. למבצע "נחשון" רוכזו כוחות וציוד רב. יומיים לפני תחילת המבצע הגיעו מצ'כוסלובקיה בדרך הים והאוויר, משלוחי הנשק הראשונים והועברו מיד למפקדת המבצע.

כפעולה מקדימה למבצע נכבש כפר הקסטל הערבי, ששלט על הדרך לירושלים. זו הייתה מהלומה קשה לערבים משום שבקרב נהרג מפקדם ומנהיג הכנופיות עבד אל-קאדר חוסייני.

ב - 4.4.1948 כבשו 1500 לוחמי המבצע כפרים ערביים לאורך הדרך לירושלים. מארבים ומחסומים הוצבו בדרכים המובילות לכפרים ערביים אחרים ונתפסו עמדות חיפוי להגנת השיירות שיעלו לירושלים. במהלך הימים הבאים עלו לירושלים מספר שיירות. אך הלוחמים שהוצבו לאורך הדרך היו דרושים גם במקומות אחרים ונאלצו לצמצם כוחות. כתוצאה מכך נחסמה שוב הדרך לירושלים לאחר שבועיים. למרות הצלחתו המוגבלת של המבצע הייתה לו חשיבות רבה - הצליחו להעביר לירושלים הספקה חיונית שהעניקה לעיר אורך נשימה למספר שבועות. חשובה לא פחות הייתה התנופה שהוענקה מרגע זה למבצעי ההגנה והיכולות שהסתמנה להשיג הכרעה בגזרה מקומית על ידי ריכוז כוח מספיק ונטילת יוזמה התקפית.

אחרי מבצע נחשון נאלצה ההגנה לתכנן את המשך הקרב על ירושלים בגלל שלושה גורמים:

א. הצורך לפרוץ מחדש את המצור ולהביא אספקה לעיר.

ב. הצורך לחבר את ירושלים עם שכנותיה המנותקות.

ג. מועד פינוי הבריטים מירושלים התקרב, והיה צורך דחוף להשתלט על שטחים, שיפוננו על ידי הבריטים.

מאמצע חודש אפריל ועד להקמת המדינה, ניהלה ההגנה שורה של מבצעים מוצלחים - "הראל", "יבוא", "מכבי", ו"קלשון". במבצעים אלה הצליחו לפרוץ את הדרך לירושלים ולהעלות שתי שיירות של כ-450 משאיות, לכבוש שטחים נוספים בירושלים המערבית, כמו אזור הקטמונים ולהתחבר לשכונות הדרומיות, מקור חיים ורמת רחל. הכוחות אף הצליחו ליצור רצף טריטוריאלי בירושלים העברית עם פינוי הבריטים את העיר.

כיבוש דיר יאסין.

בעיצומו של מבצע נחשון התרחשה פרשת כיבושו של הכפר הערבי דיר יאסין. לאחר שנודע על כיבוש הכפרים הערבים הראשונים, החליטו האצ"ל והלח"י לכבוש את דיר יאסין שהיה הכפר הערבי היחיד שתושביו לא עזבוהו במבואות ירושלים. אנשי אצ"ל ולח"י שיצאו לכבוש את הכפר קראו לתושבים שיפנו מהכפר את הנשים הילדים והזקנים. לפי דבריו של מנחם בגין, מפקד האצ"ל, חלק מהתושבים עזבו, אך חלק אחר סירב להתפנות וסבלו אבדות קשות. ההתקפה הסתיימה במותם של 245 ערבים, ביניהם נשים וילדים. פרשה זו גרמה לזעזוע בדעת הקהל בארץ ובעולם. והיא הגבירה ככל הנראה את מגמת הבריחה של התושבים הערביים, מהכפרים שגבלו או נמצאו בתחום ההתיישבות היהודית.

המלחמה מחוץ לערים ועל הישובים המבודדים.

ניסיונותיהם של הערבים לכבוש ישובים עבריים נמשכו גם בשלב ב' של הלחימה.

קרבות משמר העמק ורמת יוחנן - בעצם ימי מבצע נחשון תקף קאוקג'י את קיבוץ משמר העמק, תוך ניצול העובדה שהישוב ריכז את מרבית כוחותיו באזור ירושלים. משמר העמק נבחרה כמטרה, משום שכיבושה היה מאפשר שליטה על כביש ואדי מילק, שהיווה ציר תחבורה ראשי לצפון הארץ, ונקודת מוצא לתקיפת יישובי עמק יזרעאל.

"צבא ההצלה" הרעישי במשך שעות את הקיבוץ עם תותחים, והסתער עליו עם מאות כפריים. מגיני המשק בסיוע אנשי פלמ"ח, הצליחו להדוף את ההתקפה והצליחו לתקוף את כוחות הערבים מהעורף שלהם ובכך לגרום לבריחתם.

מתוך רצון להקל על משימתו של קאוקג'י במשמר העמק וכדי למשוך כוחות יהודיים משם, תקף גדוד דרוזים, שהשתייך ל"צבא ההצלה", את קיבוץ רמת יוחנן בעמק זבולון. התקיפה החלה ב 12 באפריל ונמשכה ארבעה ימים. המשק הותקף תשע פעמיים, וסבל אבדות כבדות, אך לבסוף, נשברו הדרוזים לפנייהם ונטשו את שדה הקרב.

בעקבות קרב רמת יוחנן, נוצר מגע בין נציגי ההגנה ובין נכבדים דרוזים ובסופו נחתם מעין חוזה אי-התקפה. מאז נמנעו הדרוזים מכל פעולה נגד ישראל. כעבור זמן מה אף הצטרפו רבים מהם לכוחות צה"ל ליחידה הדרוזית.

מבצע "יפתח" - ב-1 במאי, לאחר שהבריטים עזבו את הגליל העליון, החלו כוחות הפלמ"ח והחי"ש בכיבוש הגליל המזרחי ועמק החולה. במהלך עשרה ימים נכבש השטח והעיר צפת בתוכו. 12 אלף תושבי צפת הערביים, תושבי הכפריים הערביים וכוחות "צבא ההצלה", שהיו באזור, נמלטו לסוריה, ללבנון, ולגליל המרכזי.

מבצע "בן עמי" - הגליל המערבי שהיה מנותק, נכבש במבצע "בן עמי" שהחל לקראת תום המנדט והסתיים ב-17 במאי. במהלכו שוחררה העיר עכו וחלק ניכר של הגליל המערבי, שיועד להיות חלק מהמדינה הערבית לפי תוכנית החלוקה. לאחר המבצע נותרו הגליל התחתון ומרכז הגליל העליון בשליטת הערבים.

מבצע "ברק" - מטרת המבצע הייתה לטהר את הנגב הצפוני ודרום יהודה. ב-4 במאי 1948 החלו כוחות "גבעתי" ו"חטיבת הנגב" במבצע, אך משום מחסור בכוחות לא השלימו אותו. ציר הרוחב שבין מגדל (אשקלון) ובין חברון נותר בידיים ערביות והשפיע מאוחר יותר על הלחימה. נקודה אסטרטגית הייתה **משטרת עירק סוידאן**, ששלטה על ציר מגדל-חברון, והבריטים העבירו אותה לידיים ערביות. מצודה זו עתידה הייתה לתרום לניתוק הנגב ולגבות מחיר דמים כבד מלוחמי צה"ל יותר מאוחר.

נפילת גוש עציון - גוש עציון שכלל ארבעה ישובים, הותקף מינואר 1948 מספר רב של פעמים. ניסיונות לתגברו ולהעביר אליו אספקה נתקלו בקשיים, שהיו כרוכים באבדות כבדות, שהבולטות בהן נפילת הל"ה ושיירת נבי דניאל. ב-12 במאי החל לתקוף את הגוש כוח של "הלגיון הערבי" בסיוע משוריינים ונשק כבד, כשבעקבותיו מאות כפריים. הערבים מיקדו את התקפתם על כפר עציון, אחד מיישובי הגוש. לאחר יום וחצי של לחימה קשה עם אבדות כבדות, הוחלט להיכנע על מנת להציל את חיי הפצועים והמגינים הנותרים. אבל, לאחר שמגיני כפר עציון נכנעו ומסרו את נשקם, ערכו הכפריים טבח נורא בנכנעים. מתוך 152 מגני היישוב נותרו בחיים ארבעה בלבד.

למחרת נפילת כפר עציון, נכנעו שאר הישובים בגוש, אך הפעם הכניעה נעשתה בתיווך של "הצלב האדום". והמגינים הועברו למחנה של "הלגיון הערבי" בירדן.

המלחמה בערים המעורבות.

השמועות על מפלת כוחותיו של קאוקג'י במשמר העמק וברמת יוחנן והצלחות היהודים בכיבוש צפת ועכו, סייעו בידי כוחות הפלמ"ח והי"ש לכבוש את טבריה באמצע אפריל. תושביה הערביים העדיפו לנטוש את העיר ולצאת לסוריה ולבנון. חיפה נכבשה לקראת סוף אפריל. גם כאן נטשו את העיר רוב תושביה הערביים.

מבצע "חמץ" - נועד לכבוש את יפו, שאמורה הייתה להיכלל במדינה הערבית על פי תוכנית החלוקה. כיבוש העיר היה מסובך, משום שהבריטים נמצאו בעיר, וה"הגנה" לא רצתה להיאבק בבריטים. בכוננת ההגנה היה לכתר את יפו על ידי כיבוש הכפרים הערביים שמסביב לה, אך האצ"ל החליט ללא תיאום עמה, לכבוש את העיר. ב-24 באפריל 1948, הצליחו לוחמיו, אחרי קרב קשה של שלושה ימים, לנתק את שכונת מנשיה ולהגיע לים. הבריטים שעדיין שהו בעיר, דרשו את נסיגת הכוח. לאחר מספר ימים המשיכו אנשי האצ"ל במשימתם והצליחו לכבוש את חלקה הצפוני של יפו. במקביל כבשו כוחות ההגנה את הכפרים הערביים חיריה, אבו-כביר, יאזור ובית דגן שבסביבות יפו. ב-13 במאי חתמו ערביי יפו על כניעתם. רוב תושביה הערביים של יפו ברחו. כיבוש יפו הסיר את האיום החמור ביותר על תל-אביב.

סיכום המצב בתום שלב ב'.

בששת השבועות שחלפו מאז נפתח מבצע נחשון והוחל בביצוע "תכנית ד'", התחולל שינוי דרמטי.

כ-100 כפרים ערביים נכבשו. ההנהגה הערבית המקומית התפוררה ורוב המנהיגים נמלטו מהארץ. כמו כן גברה מאוד הבריחה של האוכלוסייה המקומית הערבית מן הערים המעורבות ומן הכפרים הסמוכים לישובים היהודים.

השינוי הדרמטי בא לידי ביטוי גם בדמותם החדשה של הכוחות העבריים, שמעתה היו מאורגנים בחטיבות וחימושים השתפר מאז החלו להגיע משלוחי נשק שנרכשו בחו"ל (במיוחד בצ'כוסלובקיה).

חל שינוי משמעותי גם בקווי החזית. פרט לירושלים, היה האזור היהודי רצוף כמעט כולו, ופרט ל"מובלעות" ערביות קטנות, היה זה שטח שטוהר במבצעי "תוכנית ד'", מאוכלוסייה אזרחית עוינת.

בתום השלב הזה של מלחמת העצמאות, ניתן לומר שהישוב היהודי ניצח את הישוב הערבי. אבל הניצחון לא היה מושלם. ירושלים עדיין הייתה נצורה, יישובי גוש עציון נפלו, ואחרי נפילתם הוחלט לפנות כמה ישובים נוספים סביב ירושלים- עטרות, נווה יעקוב, הרטוב, וכן את מפעל האשלג בצפון ים המלח ואת בית הערבה.

בשלב הזה של המלחמה נפלו 1253 יהודים, ובהם 500 אזרחים.

מלחמת העצמאות, חלק-ב

פלישת מדינות ערב, קרבות עשרת הימים, ההפוגות ומבצעים

אחרונים בצפון ובדרום

מדינת ישראל נולדה במלחמה – מלחמת העצמאות.

פרוץ המלחמה נובע ישירות מהחלטת האו"ם ב- 29 בנובמבר, על הקמת שתי מדינות בפלשתינה: מדינה יהודית, מדינה ערבית ואזור בין-לאומי שכלל את ירושלים וסביבותיה. בוקר החלטת האו"ם החלה למעשה המלחמה.

מלחמת העצמאות היתה המלחמה הקשה והארוכה בתולדות הסכסוך הערבי-יהודי, היא נמשכה כשנה וחצי ותוצאותיה ממשיכות להשפיע עלינו עד היום: בעיית הפליטים, הגבולות, המיעוט הערבי בארץ, הפליטים היהודים מארצות ערב ועוד. נהוג לחלק את מלחמת העצמאות לשתי תקופות שנקבעו ע"י גורמים בין-לאומיים:

1. מהחלטת האו"ם ב- 29 בנובמבר 1947 ועד להכרזת המדינה ב- 15 למאי 1948. תקופה שנהוג לכנותה: "המלחמה הפנימית".
2. מהכרזת המדינה ב- 15 למאי 1948 ועד סיום הלחימה בהסכמי שביתת הנשק ב- 20 ליולי 1949. פלישת צבאות ארצות ערב לתחום המדינה ומלחמה איתן

השלב השני של מלחמת העצמאות מ – 15 במאי 48 ועד הסכמי שביתת הנשק בשנת 1949

מ-15 במאי 1948 ועד לחתימה על הסכמי שביתת הנשק בשנת 1949 התחוללה בארץ מלחמה עם צבאותיהם של חמש מדינות ערב: מצרים, סוריה, לבנון, עבר-הירדן ועיראק, שלרשותם עמדו כוחות שריון, ארטילריה ואוויר. הבעיה המרכזית של הצבאות הערביים היתה, שלא הצליחו להביא לידי ביטוי את מלוא יכולתם ויתרונם כיוון שלא היו מתואמים ולא פעלו לפי תכנית אחת ותחת פיקוד אחיד. לעומתן צה"ל פעל ככוח מאוחד, עם הנהגה אחת כצבא מודרני לכל דבר.

בשלב הראשון התרכז צה"ל בבלימת הכוחות הלוחמים של צבאות ערב: את המצרים בלם בקרבת אשדוד, את הירדנים במערב ירושלים לאחר שכבשו את הרובע היהודי בעיר העתיקה, את צבא לבנון בגליל המזרחי, את הסורים בעמק הירדן ואת הצבא העירקי בקיבוץ גשר.

בשל המלחמה, האו"ם גילה מעורבות בבעיית ארץ ישראל, ומינה את הרוזן השוודי ברנדוט כמתווך מטעמו כדי שיפעל להפסקת אש ויסייע במציאת פתרון של שלום. ביוזמת האו"ם ובתיווכו של ברנדוט הסכימו

הצדדים להפוגה, וזו נכנסה לתוקפה ב-11 ביוני לפרק זמן של ארבעה שבועות. צה"ל ניצל את ההפוגה להתארגנות, למנוחה לכוחות המותשים ולגיוס לוחמים חדשים לשורות הצבא, וכן לרכישת נשק מצ'כוסלובקיה בתווך של ברה"מ.

קרבות עשרת הימים, ההפוגה השנייה והמבצעים האחרונים

לאחר תום ההפוגה הראשונה (9 ביולי 1948), יזם צה"ל מתקפה שנמשכה 10 ימים רצופים, שבמסגרתה נבלמו צבאות ערב בכל האזורים ואף נכבשו שטחים נוספים. בחזית המרכז נכבשו הערים הערביות רמלה ולוד ותושביהם גורשו (המטרה הייתה להרחיב את הפרוזדור לירושלים), ולאחר מכן ראש העין. בחזית הצפון נכבשה נצרת, שפרעם והגליל המערבי. בחזית הדרום נערך צה"ל למגננה בלבד.

הישגי קרבות עשרת הימים: 1. צה"ל הרחיב את השליטה האסטרטגית בחזיתות המרכז והצפון. 2. צה"ל סיכל סופית את תוכנית הפלישה המצרית. 3. המתווך ברנדוט ערך בעקבות הקרבות תוכנית חדשה לשלום עם הכרה מלאה במדינת ישראל וועדת פיוס מטעם האום.

לאחר 10 ימי קרבות קבע האו"ם הפוגה שנייה שנכפתה על הצדדים מכוח צו של מועצת הביטחון של האו"ם.

ההפוגה שנכפתה השאירה את המצב ללא הכרעה במלחמה - מצב לא נוח מבחינתה של ישראל משום צבאות ערב היו עדיין בתחום ישראל. בשלב זה היצע הרוזן ברנדוט תוכנית חדשה להסכמי שלום, אך נרצח בידי אנשי לח"י. ממשלת ישראל ביצעה בזמן זה מספר מבצעים במטרה להשיג הכרעה ולסלק באופן סופי את צבאות ערב מהארץ:

מבצע "יואב" שנערך בין ה-15 ל-22 באוקטובר 1948. מטרתו הייתה לפרוץ את הדרך אל הנגב, שהיה מנותק על-ידי המערך המצרי. בתום המבצע נוצר קשר יבשתי עם הנגב, באר שבע נכבשה וחלק מהצבא המצרי הושמד, וחטיבה שלו נותרה מכותרת ב"כיס פאלוג'ה".

מבצע "חירם" בין ה-29 ל-31 באוקטובר. במהלכו השתלטו כוחותינו על הגליל העליון עד גבול לבנון ואף על רצועה בתוך שטח לבנון.

מבצע "חורב", שמטרתו הצבאיות היו למגר את הצבא המצרי ולסלקו מתחומי ישראל. המבצע החל ב-22 בדצמבר כוחות צה"ל הגיעו עד מבואות אל עריש בתוך סיני.

(לסכם לבד על מבצע אחד ולדעת אותו על בוריו: תאריכים, מקומות, הישגים וכיו"ב)

תוצאות המבצעים האחרונים: 1. צה"ל השיג מבצעים צבאיים מרשימים וכבש שטחים גדולים: ב"ש, אילת ועוד. 2. המערכה הביאה לקביעת גבולותיה של הארץ לפי המציאות בשטח עד מלחמת ששת הימים (הקו

הירוק). 3. המבצעים הביאו לפתיחת השיחות לשביתת נשק משום במדינות ערב הבינו שהן יכולות רק להפסיד מההמתנה.

הסכמי שביתת הנשק בסיום מלחמת העצמאות

הסכמי שביתת הנשק סיימו את מלחמת העצמאות ונערכו עם כל מדינה בנפרד מחודש פברואר ועד יולי 1949. הסכמים אלו קבעו את גבולות המדינה ואת השארת מצב העוינות בינינו לבין שכנותינו, עם חלקן (סוריה, עירק, לבנון) עד היום.

מצרים: החדירה לסיני עוררה פעילות מדינית, בעקבותיה פינה צה"ל את כוחותיו מסיני ונפתחו בינואר 1949 ברודוס שיחות שביתת הנשק עם מצרים. ההסכם עם מצרים נחתם ב-24.2.49. הוא קבע את קו הגבול בין ישראל למצרים מדרום רצועת עזה ועד אילת, את השארת הנגב בידינו ואת רצועת עזה בידי המצרים.

לבנון: נחתם ב-23.3.1949 בראש הנקרה. נקבע קו הגבול בין לבנון וישראל מראש הנקרה ועד מטולה. נקבעה נסיגת צה"ל מכל שטח לבנון.

ירדן: נחתם ברודוס 3.4.1949 עיקריו – נקבע קו הגבול בין ירדן לישראל מאל-חמה בצפון ועד אילת בדרום. ירושלים התחלקה בין שליטה ישראלית במערב וירדנית במזרח, העיר העתיקה כולה בשליטה ירדנית. שטחי הגדה המערבית נותרו בידי ירדן.

סוריה: 20.7.1949 נחתם באוהל על גבול הצפון. עיקריו – נקבע קו הגבול בין שתי המדינות. נקבעו אזורים מפורזים, בשטח ממזרח לכנרת ולמשמר הירדן. הכנרת נשארה בתחום ישראל.

עירק: לא נחתם כל הסכם.

משמעויות הסכמי שביתת הנשק: 1. תום המלחמה, ההסכם עם סוריה ביולי 1949 נקבע כמועד סיום מלחמת העצמאות. 2. ערבות לאי לוחמה בעתיד, הצדדים התחייבו לא לעשות שימוש בכוח. 3. קביעת גבולות המדינה, נקבעו גבולות ישראל לשנים הבאות.

הסכם שביתת הנשק עם מצרים

המו"מ נמשך כחודש וחצי.

החלטות עיקריות:

1. מצרים הכירה בנגב כחלק מישראל וישראל ויתרה על רצועת עזה שנותרה בשלטון מצרי.
2. אזור ניצנה נקבע כשטח מפורז.
3. הכח המצרי שהיה נצור בכיס פלוג'ה שוחרר על צידו וכח האדם שלו.

הסכם שביתת הנשק עם לבנון

ההסכם עם לבנון נחתם בסוף מרץ 1949.

1. הגבול הבינלאומי נקבע כקו הגבול שקבעו הבריטים והצרפתים ב-1923.
2. ישראל תפנה את 14 הכפרים הלבנונים שכבשה במבצע חירם והצבא הלבנוני י[נה את ראש הנקרה.

הסכם שביתת הנשק עם ירדן

1. שטח ואדי ערה הועבר לישראל בתמורה לשטחים באזור הר חברון.
2. ירושלים נותרה מחולקת בין שתי המדינות ותישאר המובלעת הישראלית בהר הצופים.

קו הגבול שנקבע הוא הקו הירוק

הסכם שביתת הנשק עם סוריה

- הוחלט כי סוריה תפנה את אזור משמר הירדן, הגבול הבינלאומי יהיה הגבול בין שתי המדינות.
עם חתימת ההסכם עם הסורים ביולי 1949 הסתיימה למעשה מלחמת העצמאות.

תוצאותיה העיקריות של המלחמה

לגבי ישראל:

- מדינת ישראל קמה תוך כדי מלחמה. המדינה הפכה לעובדה מוגמרת ועשרות מדינות הכירו בה.
- תוך כדי המלחמה התגבש הצבא הישראלי. ה"הגנה", אצ"ל, ולח"י התמזגו בצה"ל שהפך לצבא אחד. במהלך המלחמה התעצם צה"ל והתחמש ומספר חייליו עלה מאד.
- ישראל הצעירה איבדה כאחוז מתושביה, כ-6000 אזרחים וחיילים.
- ארץ ישראל המנדטורית חולקה לשלושה חלקים:
 - מדינת ישראל ששטחה כ-20.800 קמ"ר (פי 4 מהשטח שברשותה עם פרוץ המלחמה, ברבע יותר ממה שהובטח לה בתכנית החלוקה)
 - הגדה המערבית שסופחה לירדן.
 - רצועת עזה שבה היה ממשל מצרי.

- מדינת ישראל הייתה בעלת שטח רצוף ולא מורכבת מ-3 אזורים נפרדים כפי שקבעה החלטת ה"חלוקה".
- ירושלים הוכרזה ע"י הממשלה כבירת ישראל ב-2.2.49 ובכך ביטלה את החלטת האו"ם לגבי בינאום ירושלים. העיר חולקה בין ירדן לישראל.

לגבי הערבים:

- כ-600.000 אלף פליטים ערביים שברחו מבתיהם בישראל, הגיעו למדינות ערב והיה צורך לפתור את בעייתם. בעיית הפליטים נוצרה בגלל בריחה של תושבים בעידוד מנהיגי ערב, כתוצאה מפחד מכוחו של צה"ל (שגבר בעקבות טבח דיר יאסין ופעולות אחרות), כתוצאה מגירוש מקומי ומתוכנן של הערבים. בחלק מהמקומות ביקשו היהודים משכניהם להישאר, לעיתים בהצלחה ולעיתים לא (בחיפה נשארו חלקם, אך הרוב ברחו ללבנון ולעומת זאת באבו-גוש נותרו). הפליטים התרכזו במחנות בגדה המערבית, בעזה ובמדינות ערב, בעיקר בלבנון וירדן. מבחינת הערבים מדובר על אסון, ולכן מכונה המלחמה "אל-נכבה".

היווצרות בעיית הפליטים הפלשתינאים:

במהלך מלחמת העצמאות עזבו וברחו תושבים רבים של הישוב הערבי בארץ – הפלסטינים – את גבולות המדינה. רובם התיישבו במחנות פליטים בלבנון, סוריה, בגדה המערבית וברצועת עזה. לאחר המלחמה כאשר חלקם רצו לחזור לביתם סגר צה"ל את הגבולות ולא אפשר להם לחזור. מדינות ערב גם הן לא עשו כל מאמץ ליישב פליטים אלו בארצותיהם, לדאוג לזכויותיהם ולצרכיהם הבסיסיים. בעיית הפליטים נותרה מאז מלחמת העצמאות כאחת מבעיות היסוד של הסכסוך הישראלי פלסטיני.

סוגיית הפליטים הפלסטינים עומדת שנים רבות במרכז ויכוח ציבורי ופוליטי על סוגיות רבות: מספר הפליטים במלחמה, זכות השיבה, הסיבות לבריחתם מהארץ ועוד. מספר הפליטים מוערך (בני מוריס) בין 600 ל-700 אלף איש. הצד הערבי טוען שהצבא הישראלי גירש את ערביי הארץ משטח המדינה אותה ראה לנגד עיניו ועשה למעשה טרנספר של עם. הצד היהודי טען שערביי הארץ ברחו מיוזמתם, עקב בריחת מנהיגיהם וקריאת מדינות ערב ליציאתם מהארץ.

הגורמים לנטישת הפליטים הפלסטינים:

תעמולה ערבית ועידוד המנהיגים: מנהיגים ערביים מקומיים ומנהיגי מדינות ערב החלו בתעמולה, שעל ערביי הארץ לעזוב על מנת לתת לצבאות ערב לכבוש אותה בקלות, וזו נטישה זמנית בלבד עד לכיבוש הארץ.

הפחד מהמלחמה ומנקמה: במקומות רבים ברחו הערבים כתוצאה מהפחד מהמלחמה ומכך שהיהודים ינקמו בהם עם הניצחון. זה היה המצב במיוחד בערים המעורבות: חיפה, טבריה, צפת... טבח דיר יאסין ליד ירושלים שבוצע על ידי חיילי אצ"ל הגביר מאד פחד זה.

גירוש: חלק מערביי הארץ גורש על ידי הכוחות היהודים בצורה יזומה, דוגמאות: ערביי רמלה ולוד.

שאלות בגרות לדוגמא ותרגול

בנושא: "המאבק להקמת מדינת ישראל"

- הצג שני גורמים שהביאו לסיום המנדט הבריטי בארץ ישראל
- המאבק בבריטים בשנים 1945-1947
 1. מהו "מאבק צמוד"? הצג שני נימוקים של אלה שתמכו בדרך מאבק זו. (13 נקודות)
 2. מהו "מאבק רצוף"? ציין מי תמך בדרך מאבק זו, והסבר מדוע. (12 נקודות).
- המאבק בבריטים בשנים 1947-1945
 1. מדוע הוקמה "תנועת המרי העברי"? הצג שתי פעולות שנעשו במסגרתה. (10 נקודות)
 2. הסבר את מאפייני דרך המאבק של כל אחת משלוש המחותרות (ההגנה, האצ"ל והלח"י) לאחר שפורקה "תנועת המרי העברי". (15 נקודות).
- "מאבק צמוד" ו"מאבק רצוף" (1945-1947)
 1. הסבר את הדומה בשתי הגישות: "מאבק צמוד" ו"מאבק רצוף" ואת השונה ביניהן. בתשובתך כתוב על מטרת המאבק ועל תחומי המאבק וציין מי תמך בכל גישה. (15 נקודות).
 2. ב. בחר באחת מהגישות – הסבר נימוק אחד של התומכים בגישה זו, וציין פעולה אחת שנעשתה לפיה. (10 נקודות).
- המאבק בבריטניה בשנים 1945-1947

קרא את הקטע שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

"ההעפלה הייתה אמצעי וגם מטרה: הכלי המכריע בגיוס שעת הקהל העולמית למען שינוי המדיניות הבריטית בארץ ישראל והמעשה הציוני עצמו, המתבטא בהבאת יהודים לארץ ישראל תמיד ובכל הדרכים".

(א. שפירא, עורכת, העפלה, עם עובד, 1990)

הסבר את העמדה של א' שפירא בנושא ההעפלה, על פי הקטע, והצג שני קשיים שהיו בארגון ההעפלה. (15 נקודות). (המשך השאלה מעבר לדף)

ב. ציין דרך נוספת (מלבד ההעפלה) למאבק היישוב היהודי במדיניות בריטניה בארץ-ישראל, והצג שתי דוגמאות לדרך מאבק זו. (10 נקודות).

• העברת שאלת ארץ ישראל לדיון באו"ם

1. הסבר את השיקולים שהשפיעו על בריטניה להעביר את שאלת ארץ ישראל לדיון באו"ם (פברואר 1947). (17 נקודות).

2. ב. הצג את ההחלטה שהתקבלה באו"ם בשאלת ארץ ישראל, בכ"ט בנובמבר 1947 (8 נקודות).

• הסבר מה היו הסיבות של ארצות הברית אן של ברית המועצות לתמוך בהחלטת האו"ם, שהתקבלה בכ"ט בנובמבר 1947, בשאלת ארץ ישראל. (10 נקודות).

• החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947

1. הצג את החלטת האו"ם בשאלת ארץ ישראל מכ"ט בנובמבר 1947.

מה היו התגובות של היהודים, ומה הייתה התגובה של הערבים להחלטה זו? (15 נקודות).

2. הסבר מדוע תמכה ברית המועצות בהקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. (10 נקודות).

• ההכרזה על הקמת מדינת ישראל ופירוק המחתרות

1. הסבר את השיקולים שהשפיעו על ההחלטה להכריז על הקמת מדינת ישראל בה' באייר תש"ח (14 במאי 1948). (17 נקודות).

2. ב. הסבר מדוע החליטה הממשלה הזמנית על פירוק המחתרות ומטה הפלמ"ח. (8 נקודות).

ההכרזה על הקמת המדינה ופירוק המחתרות

• הסבר את השיקולים (סיכויים וסיכונים) שהשפיעו על ההחלטה להכריז על הקמת מדינת ישראל בה' באייר תש"ח (14 במאי 1948). (17 נקודות).

• מדוע החליט בן-גוריון על פירוק האצ"ל, הלח"י ומטה הפלמ"ח? הצג קושי אחד בביצוע החלטה זאת. (8 נקודות).

ההכרזה על הקמת המדינה, הקמת צה"ל

א. הצג שני טיעונים בעד ושני טיעונים נגד ההכרזה על הקמת מדינת ישראל בה' באייר תש"ח, (14 במאי 1948). (15 נקודות).

ב. שבועיים לאחר ההכרזה על הקמת המדינה, פרסם ראש הממשלה ושר הבטחון דוד בן גוריון פקודת יום להקמת צה"ל. הפקודה כללה שבועה המחייבת את כל החיילים והחיילות להישבע כך:

"הנני נשבע ומתחייב לשמור אמונים למדינת ישראל, לחוקתה ולשלטונותיה המוסמכים, לקבל על עצמי ללא תנאי את עול המשמעת של צבא ההגנה לישראל, לציית לכל הפקודות והווראות הניתנות על ידי המפקדים המוסמכים..."

בחר שניים מהדברים שעליה נשבע כל חייל והסבר במה עם מבטאים את המעבר מתקופת המנדט למדינה ריבונית עצמאית. (10 נקודות).

מלחמת העצמאות

- א. הסבר את הקשיים של היישוב היהודי בארבעת החודשים הראשונים של מלחמת העצמאות. (12 נקודות)
- ב. הסבר את היעדים של תכנית ד', והצג את הישגיה. (13 נקודות).

ההכרזה על הקמת המדינה

ההיסטוריון ז' צחור כתב על החלטת בן-גוריון להכריז על הקמת המדינה:
"הכרעתו התקבלה לאחר שיקול דעת מפוכח, קריאה זהירה של המפה המדינית ובדיקת דקדקנית של המצב הצבאי".

- א. הסבר את הסיכונים שלקחו בן-גוריון ומנהלת העם בהחלטה להכריז על מדינת ישראל ב-14 במאי 1948. (12 נקודות)
- ב. הסבר את השיקולים של בן-גוריון ומנהלת העם להכריז על הקמת המדינה, על אף הסיכונים שהסברת בסעיף א'. (13 נקודות).

מלחמת ששת הימים

- א. הסבר את הגורמים למתיחות בין ישראל למצרים, שהביאה לפרוץ מלחמת ששת הימים. (11 נקודות).
- ב. הסבר שלוש השפעות של תוצאות מלחמת ששת הימים (עד מלחמת יום הכיפורים, אוקטובר 1973). (14 נקודות). (השאלה חוזרת, לעיתים עם שתי השפעות על החברה הישראלית).

מלחמת ששת הימים

- א. הסבר את הגורמים למתיחות בין ישראל לבין סוריה ומצרים, שהובילו לפרוץ מלחמת ששת הימים. (12 נקודות).
- ב. הסבר שלוש השפעות של מלחמת ששת הימים על מדינת ישראל בתחום הכלכלה ו/או בתחום החברה. (13 נקודות)

מלחמת ששת הימים

- א. מה היו המניעים של נאצר לצאת למלחמה נגד ישראל בשנת 1967?
הצג שני צעדים של נאצר שזירזו את פרוץ המלחמה (13 נקודות)
- ב. הסבר שלוש השפעות של מלחמת ששת הימים על מדינת ישראל (12 נקודות)

מלחמת ששת הימים

- א. הסבר את הגורמים למתיחות בין ישראל לבין סוריה ומצרים, שהובילו לפרוץ מלחמת ששת הימים (12 נקודות)
- ב. הסבר את ההשפעה של תוצאות מלחמת ששת הימים על החברה והכלכלה בישראל, ועל מעמדה הבין-לאומי של מדינת ישראל. (13 נקודות)

- הצג שני צעדים של נאצר שזירזו את פרוץ מלחמה ששת הימים. (10 נקודות)
- הצג שתי השפעות של מלחמת ששת הימים על מדינת ישראל. (10 נקודות)

מלחמת יום הכיפורים

- א. הסבר מדוע הופתעה מדינת ישראל כאשר החלה מלחמת יום הכיפורים (אוקטובר 1973), וציין את תוצאות ההפתעה בחזית הדרום ובחזית הצפון. (13 נקודות)
- ב. הסבר שלוש השפעות של מלחמת יום הכיפורים: שתי השפעות על המדינה והחברה בישראל והשפעה אחת על מדינות ערב (12 נקודות).

מלחמת יום הכיפורים

א. קרא את הקטע שלפניי מדברי נשיא מצרים אנואר סאדאת, וענה על השאלה שאחריו.
"התבוסה ביוני 1967 יצרה ספק עם מצרים תצא עוד למלחמה. אחריותנו עומדת למבחן. אינני מוכן לקבל פתרונות של כניעה או להיכנע, לא אשב לשולחן המשא ומתן עם ישראל כשאני במצב מושפל, מכיוון שפירוש הדבר כניעה. אנו חייבים להוכיח לבני עמנו, לאויבינו ולידידינו כי אנו מסוגלים להקריב, לעמוד ולהילחם ולשנות את המצב באמצעים העומדים לרשותנו".

(מעובד על פי א. בר יוסף, הצופה שנרדם, זמורה ביתן, 2001, עמוד 123)

- הסבר על פי הקטע, מה הניע את סאדאת לצאת למלחמה נגד ישראל באוקטובר 1973. (12 נקודות)
- ב. הסבר את הסיבות לשאננות ישראל, שהקלה על הסורים והמצרים לבצע התקפת פתע ב-6 באוקטובר 1973. (13 נקודות)

מלחמת יום הכיפורים

- א. הסבר את המניעים של מצרים וסוריה לצאת למלחמה נגד ישראל באוקטובר 1973. מדוע הופתעה מדינת ישראל כאשר החלה המלחמה. (13 נקודות)
- ב. הסבר שתי השפעות של מלחמת יום הכיפורים על מדינת ישראל. (12 נקודות)

הסבר מה הניע את מצרים וסוריה לצאת למלחמה נגד ישראל באוקטובר 1973. (10 נקודות)

הצג שתי השפעות של מלחמת יום הכיפורים על מדינת ישראל. (10 נקודות)